

Vatandaşlık ve Kimlik Eğitiminin Tematik Örüntüleri: Sosyal Bilgiler Dersine Bütüncül Bir Yaklaşım

Thematic Patterns of Citizenship and Identity Education: A Holistic Approach to Social Studies

Turgay Öntaş, Seda Çarıkçı, Okan Çoban

Yazar Bilgileri	ÖZ
Turgay Öntaş Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çocuk Gelişimi, turgayontas@gmail.com Seda Çarıkçı Dr., Uzman Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, sedacarikci@gmail.com Okan Çoban Dr., Millî Eğitim Uzmanı, Millî Eğitim Bakanlığı, ocoban06@gmail.com	Bu araştırma Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında vatandaşlık ve kimlik eğitiminin tematik örüntülerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve doküman incelemesi yapılmıştır. Veriler, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarından elde edilmiştir. Tematik analizlerle kimlik, demokrasi ve küresel bakış açısı olmak üzere üç temel tema belirlenmiş; her bir tema altında çeşitli kavramsal kodlara ulaşılmıştır. Bulgular kimlik temasında ulusal kimlik, tarihsel süreklilik ve kültürel miras vurgularının ön plana çıktığını; demokrasi temasında ise hak ve sorumluluk bilinci ile eleştirel düşünmenin öne çıktığını göstermektedir. Küresel perspektif ise sürdürülebilirlik, çevresel bilinç ve çokkültürlülük bağlamında temsil edilmektedir. Araştırma Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin sosyal bilgiler dersinde vatandaşlık eğitime yönelik bütüncül bir yaklaşım benimsediğini ancak temaların içerikte farklı düzeylerde ve örtük-açık biçimlerde temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı içerisinde yapılandırılan vatandaşlık ve kimlik eğitimi konularının öğretim belgeleri ve ders materyallerinde eş güdümlü ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve öğretim programı ile ders kitabı içerik ve uygulamalarında karşılıklı uyuma daha çok önem verilmesi önerilmektedir.
Makale Bilgileri	ABSTRACT
Anahtar Kelimeler Vatandaşlık eğitimi Kimlik inşası Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Tematik analiz Keywords Citizenship education Identity construction Social Studies Curriculum Thematic analysis Makale Geçmişi Geliş: 04.05.2025 Kabul: 15.07.2025	This study aims to examine the thematic patterns of citizenship and identity education within the Social Studies Curriculum and 5th grade social studies textbooks, prepared as part of the Türkiye Century Education Model. Adopting a qualitative research method, document analysis was conducted. Data were collected from the Türkiye Century Education Model Common Framework, the Social Studies Curriculum, and the 5th grade social studies textbooks. Through thematic analysis, three main themes were identified: identity, democracy, and global perspective. A variety of conceptual codes were categorized under each theme. The findings indicated that the identity theme prominently featured national identity, historical continuity, and cultural heritage, while the democracy theme emphasized the development of critical thinking alongside an awareness of rights and responsibilities. The global perspective was represented through themes such as sustainability, environmental consciousness, and multiculturalism. The study revealed that the Türkiye Century Education Model adopted a holistic approach to citizenship education within the Social Studies course; however, the extent and mode of representation of these themes varied, being conveyed explicitly or implicitly across different content. It is recommended that citizenship and identity education in the Social Studies Curriculum of the Türkiye Century Education Model be handled in a more coordinated and holistic way across teaching documents and materials, and that better alignment be ensured between the curriculum and textbook content and practices.
Makale Türü	Araştırma
Önerilen Atıf	Öntaş, T., Çarıkçı, S., & Çoban, O. (2025). Vatandaşlık ve kimlik eğitiminin tematik örüntüleri: Sosyal bilgiler dersine bütüncül bir yaklaşım. <i>TEBD</i> , 23(2), 1810-1835. https://doi.org/10.37217/tebd.1691156

Giriş

Kimlik, bireyin kendisini tanımlama ve toplumda konumlandırma biçimidir (Ergun, 2000; Jenkins, 2016). Kimlik, bireysel ve toplumsal boyutları bir arada barındıran dinamik bir süreç olarak kabul edilir. Kimlik aynı zamanda bir “kültürel konumlanış” biçimidir (Bhabha, 2016). Sosyal ilişkiler ağı içinde biçimlenen çok katmanlı bir yapı olan kimlik yalnızca içsel bir özellik olmaktan daha fazlasıdır.

Birey kimliğini yalnızca kendi içsel deneyimleri yoluyla değil içinde bulunduğu toplumdaki tarihsel ve kültürel bağlamlarla etkileşim yoluyla inşa eder. Ayrıca bireyin eğitim yaşantısı da kimlik oluşumunda kilit öneme sahiptir. Özellikle eğitiminin ilk yılları olarak kabul edilen temel eğitim döneminde sunulan değerler, anlatılar ve vatandaşlıkla ilgili kavramlar, bireyin kimliğini inşa etme sürecinde belirleyici rol oynar. Bu anlamda sosyal bilgiler eğitimi bireyin kimlik inşasında bir tür rehberlik görevi üstlenir. Bireylerin toplumsal belleğe eklenmesi tarih, coğrafya ve kültür aktarımı yoluyla sağlanır (Jenkins, 2016). Kimlik aktarım süreci geçmişin bilgisini taşımakla birlikte hangi kimlik unsurlarının değerli ve/veya marjinal olduğuna dair örtük mesajları da içerir (Bauman, 2022). Bu nedenle sosyal bilgiler eğitimi kimlik inşasında açık ve örtük programın iç içe geçtiği bir alandır (Doğu ve Kuş, 2022).

Sosyal bilgiler eğitimi öğrencilerin toplumsal rollerini kavrayabilmesi, yaşadıkları ülkenin tarihsel ve kültürel bağlamlarını tanıyabilmesi ve vatandaşlık kimliği geliştirebilmesi açısından önemli bir derstir (Gürel, 2024). Bu dersin içeriği sadece bilgi aktarımına dayalı değildir. Sosyal bilgiler dersi öğrencilerin kimlik gelişimlerine etki eden ve vatandaşlık bilinci kazanmalarını sağlayan pedagojik bir alandır. Özellikle vatandaşlık eğitiminin sosyal bilgiler dersi içindeki merkezî konumu dersin politik, ideolojik ve kültürel anlamlarla yüklü bir yapıya sahip olmasına da yol açar (Crick, 1998).

Vatandaşlık eğitimi bireylerin hak ve sorumluluklarını öğrenmelerinin yanında ait oldukları topluma ait değerleri içselleştirmelerine imkan sunan bir toplumsallaşma süreci de sunar (Crick, 1998). Toplumsallaşma süreci eğitim sisteminin hangi vatandaşlık modelini benimsediğine bağlı olarak değişiklik gösterir. Bu doğrultuda vatandaşlık eğitime ilişkin farklı kuramsal yaklaşımlar sürecin nasıl yapılandırılacağına dair çeşitli bakış açıları sunmaktadır. Eleştirel vatandaşlık eğitimi yaklaşımı sürecin sorgulama ve farkındalık temelli işlemlerini savunurken geleneksel vatandaşlık eğitimi daha çok uyum ve itaat temelli bir vatandaşlık tasavvurunu öne çıkarmaktadır (Gürel, 2024).

Sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık eğitimi yoluyla inşa edilen kimlik, çoğu zaman ulusal kimlik ekseninde kurgulanır. Ulusal kimlik bireylerin kendilerini ulus-devletin bir parçası olarak tanımlamalarını sağlar. Aidiyetin dışında kalan farklı etnik, dini ya da kültürel kimlikler çoğu zaman görünmez hâle getirilir (Bauman, 2022). Bu durum, sosyal bilgiler eğitiminde kimlik çeşitliliğinin ve çok kültürlü vatandaşlık anlayışının arka planda kalmasına yol açar. Oysa modern toplumlarda

vatandaşlık, tek boyutlu bir ulusal aidiyetin ötesinde çoklu aidiyetler ve küresel kimliklerle birlikte anlam kazanmaktadır (Altan-Olcay ve Balta, 2024).

Kimlik inşasında öne çıkan pek çok kimlik türü bulunur (Pamuk, 2017). Bireysel, millî, etnik, sosyal, kültürel kimlik gibi türler kavramın çok boyutlu doğasına işaret ederken (Aydın, 2024) vatandaşlık eğitiminin pedagojik sınırlarını da genişletir. Bir yandan öğrencilerin tarihsel ve kültürel bağlamlarını anlamalarını sağlayan ulusal aidiyet vurgusu yapılırken diğer yandan farklı kimliklerle empati kurma, küresel sorumluluk alma ve demokratik tartışmalara katılma becerileri de geliştirilmelidir (Crick, 1998). Dengeyi sağlamak eğitim politikalarının ideolojik çerçevesiyle doğrudan ilişkilidir. Sosyal bilgiler eğitimi eğer tek bir kimlik anlayışını yücelten, farklılıkları görmezden gelen bir yaklaşım üzerine kuruluysa vatandaşlık eğitimi eleştirel vatandaşlık yaklaşımı yerine itaatkâr vatandaşlık modelini besler (Gürel, 2024).

Kimlik inşasında sosyal bilgiler eğitiminin rolünü anlamak için eğitimin pedagojik süreçleri kadar sosyopolitik bağlamını da dikkate almak gerekir. Vatandaşlık eğitimi, bir yandan demokratik değerlerin ve toplumsal sorumlulukların öğretilmesi olarak tanımlanırken diğer yandan eğitim sistemi aracılığıyla resmî ideolojinin yeniden üretildiği bir alan olarak da işlev görür (Zembylas, 2022). Bu ikili yapı, vatandaşlık eğitiminin pedagojik niyetleri ile siyasal amaçları arasındaki gerilimi gözler önüne serer. Özellikle politik sosyalizasyon açısından sosyal bilgiler eğitimi bireylerin siyasal kimliklerini şekillendiren ilk deneyim alanlarından birisidir (Martin, 2023). Kimlik inşasında eğitim sürecinin ne denli etkili olabileceğini anlamak için endoktrinasyon kavramını da göz ardı etmemek gerekir. “Eğitim süreci bireylerin özgürce düşünme ve sorgulama becerilerini geliştirebildikleri bir ortam mı sunar, yoksa belirli bir ideolojiyi sorgulamadan kabullenmeye mi yönlendirir?” Bu soru, sosyal bilgiler eğitiminin pedagojik ve ideolojik işlevleri arasındaki sınırda konumlanır (Neundorf vd., 2024). Eğitimde endoktrinasyon riski vatandaşlık eğitiminin içerik ve yöntemine bağlı olarak artabilir ya da azalabilir. Sosyal bilgiler derslerinde öğretmenlerin pedagojik özerklikleri, tartışmalı konulara yer verme eğilimleri ve eleştirel düşünme kültürünü destekleme çabaları belirleyici hâle gelir (Zembylas, 2022).

Sosyal bilgiler eğitimi, içeriğinde yer alan özellikle tarih konuları ile vatandaşlık ve kimlik inşası süreçlerinde merkezî bir rol oynar. Tarih eğitimi, kimlik inşası ve vatandaşlık eğitimi açısından kritik derslerin başında gelir (Al-Haj, 2005; Pamuk, 2017). Tarih eğitimi ulusal, dini, bölgesel ve etnik kimlikleri öne çıkarma potansiyeline sahip bir ders olmasıyla kimlik oluşumu açısından önemli kılınmaktadır (Fadlallah ve Janmaat, 2024). Rol, eğitim politikalarındaki ideolojik tercihlerin gölgesinde şekillenir. Vatandaşlık eğitiminin eleştirel vatandaşlık becerilerini geliştirebilmesi ancak çok kültürlülüğe, farklı kimliklere ve eleştirel pedagojik yaklaşımlara alan açılmasıyla mümkün olabilir. Aksi takdirde sosyal bilgiler eğitimi, demokratik bir yurttaşlık eğitimi yerine tek tip kimliklerin ve

belirli ideolojik aidiyetlerin yeniden üretildiği bir araç hâline gelme riski ile karşı karşıya kalabilir. Sosyal bilgiler eğitiminin vatandaşlık ve kimlik inşası süreçlerindeki rolünün hem pedagojik hem de ideolojik boyutlarıyla yeniden düşünülmesi ve çeşitliliği kucaklayan bir demokratik yurttaşlık eğitimi anlayışı ile yeniden yapılandırılması gereklidir.

Vatandaşlık kavramı bir ulusun kimliğinin temel yapı taşlarından biridir (Kuş, 2020; Kymlicka, 2001). Kimliğin inşası eğitim süreçleriyle sıkı sıkıya ilişkilidir (Osler ve Starkey, 2006). Özellikle öğretmen eğitimi, merkezî sınav vb. uygulamalarına direnç ve sınıflar içerisinde kamusal alanlar oluşturma süreçleri ile desteklenen eğitim uygulamaları ile vatandaş bilincine sahip, hak ve sorumluluklarını bilen, toplum içinde aktif roller üstlenen bireylerin yetişmesi modern eğitim sistemlerinin en temel hedeflerinden biridir (Journell, 2011). Okullar vatandaşlık eğitimi ve siyasi katılımı teşvik etmek için vatandaşlık içeriğini ve becerilerini öğretmeli, öğrencilerin tartışmalara katılabileceği açık bir sınıf iklimi yaratmalı, seçim sürecinin önemini vurgulamalı ve katılımcı bir okul kültürünü teşvik etmelidir (Torney-Purta, 2002). Sosyal bilgiler eğitimi öğrencilere kapsamlı bir vatandaşlık bilinci kazandırma misyonu ile modern eğitim sistemlerinin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir (Crick, 1999; Kerr, 2003). Eğitimin nitelikli insan yetiştirmedeki rolü insan “doğası” ile “çağın, zamanın” doğru okunmasına bağlıdır (Akpınar ve Köksalan, 2024). Türkiye özellikle 2011-2020 yılları arasında konjonktürel gelişmeler nedeniyle başlayan kitlesel akın niteliğinde bir göçe ev sahipliği yapmaktadır. Göç de kimliklerin temsil göstergeleri açısından kültür, mekân, melezleşen kimlik anlayışları açısından tartışılabilir (Chambers, 2023).

Çağın gereklilikleri ile kişinin bilişsel gelişim açısından desteklenmesinin sosyal ve duygusal bir varlık olan insan için yeterli olmadığı düşünülmektedir (Leu vd., 2013; Yıldırım ve Çalışkan, 2024a). Bireyin eğitimi için kurgulanmış sistemler de bu değişimden doğan ihtiyaçla yeni yapılanmalar içindedir. 1968’den günümüze Türkiye’de uygulanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’ndaki kimlik inşâ temalarını analiz eden Doğu ve Kuş (2022) ulusal, sosyal, politik, bireysel, küresel, çevresel, dini ve dijital kimliklerin öne çıktığını belirtmektedirler. Eğitim sistemlerinde yeni yapılanma gereksinimi sonucu öğretim programlarının çağın ihtiyaçlarına uygun şekilde yorumlanması adeta bir zorunluluk hâline gelmiştir. Öğretim programlarının bireylerin, toplumun ve ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda güncellenerek değerlendirilmesi gereklidir (Ocak ve Kocaman, 2021; Yıldırım ve Çalışkan, 2024b). Bu ihtiyaçtan hareketle Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) bünyesinde öğretim programlarının temel yaklaşımını, öğrenci profilini, erdem-değer-eylem çerçevesini ve becerilerin yapısını oluşturan bileşenlerden ortaya çıkan bütüncül bir model geliştirilmiştir (MEB, 2022).

21. yüzyıl bireylerinden beklenen yeterliliklere ve yetkinliklere sahip bireyler yetiştirmek tüm devletlerin temel amaçları arasında yer almaktadır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde (TYMM) yetiştirilmek istenen öğrenci profiline özellikle vurgu yapılmıştır. Geliştirilen öğretim programında

“Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nin nihai hedefi, yetkin ve erdemli insanlar yetiştirmektir.” (MEB, 2024, s.5) şeklinde ifade edilen bu husus programın temel hareket noktalarından birini oluşturmaktadır. Bunun yanında TYMM’de öğretim programlarının temel yaklaşımının değerlere ve millî bilinç oluşturmaya dayandığı ayrıca belirtilmiştir. Böylece “iyi insan-iyi vatandaş”, “erdemli birey-makbul vatandaş” denklemi kurulmaya çalışıldığı görülmektedir (MEB, 2024, s. 5). TYMM’nin vatandaşlık ve kimlik eğitime yaklaşımı önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Model, bireylerin ulusal kimlikleriyle birlikte etik, ahlaki ve erdem odaklı bir vatandaşlık bilinci geliştirmesini hedeflemektedir. Tüm bu gelişmeler çerçevesinde program geliştirme çalışmalarını sadece geçmişin bir değerlendirmesi olarak değil geleceğe yönelik stratejik bir yön belirleme aracı olarak görmek önem kazanmaktadır (Çelebi ve Kazancı, 2021). Bir ülkenin eğitim politikalarının başarısını doğrudan etkileyen kritik faktörün eğitim programlarının tasarımı ve uygulanmasının değerlendirilmesi (Kırkıç, 2022) olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Eğitim sisteminin en temel araçlarından biri olan ders kitapları yalnızca bilgi aktarımını değil toplumsal ve kültürel değerlerin kuşaklara aktarımını da sağlar. Ders kitabı odaklı araştırmalar ise ders kitaplarının yalnızca bilgi aktaran araçlar değil aynı zamanda kimlik inşası, toplumsal bellek oluşturma ve siyasi yönlendirme gibi işlevler üstlendiğini ortaya koyarak eğitimin toplumsal boyutunu anlamada kritik bir rol oynar (Fuchs, 2011). Apple (1992), ders kitaplarının yalnızca bilgi aktaran tarafsız araçlar olmadığını aksine belirli bilgi ve kültürel normları meşrulaştıran politik araçlar olarak işlev gördüğünü belirtir. Dolayısıyla ders kitaplarının kimlik inşası açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi bu süreçteki etkilerini anlamak bakımından kıymetli görülmektedir.

Vatandaşlık ve kimlik inşasına yönelik çok sayıda çalışma alanyazında yer almakla birlikte TYMM ile ifadesini bulan erdem-değer-eylem temelli yaklaşım doğrultusunda şekillenen yurttaş profiline ilişkin araştırmalar henüz sınırlıdır. TYMM, öğretim programlarında köklü bir paradigma değişimi sunmakta ve özellikle bireyin erdemli, sorumlu ve etkin bir vatandaş olarak yetiştirilmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda, değişen program yapısı çerçevesinde vatandaşlık eğitimi ve kimlik inşasına dair yürütülecek çalışmalar hem kuramsal hem de uygulamalı açıdan güncel bir araştırma alanı sunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, TYMM kapsamında yapılandırılan vatandaşlık ve kimlik temsillerini ortaya koyması bakımından önem arz ederek güncel ve özgün bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu çalışmada sosyal bilgiler eğitiminin vatandaşlık ve kimlik inşası süreçlerindeki rolünden yola çıkılarak TYMM kapsamında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2’de vatandaşlık ve kimlik bağlamında nasıl bir pedagojik çerçeve sunulduğu ve bu çerçevenin eğitim politikalarıyla nasıl şekillendiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle araştırmanın amacı, “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık ve kimlik inşası sürecine nasıl yansımaktadır?” sorusunun derinlemesine incelenmesidir. Bu ana amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, SBDÖP ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2’de vatandaşlık ve kimlik inşasına ilişkin bulgular nelerdir?
- TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, SBDÖP ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2’de kimlik, demokrasi ve küresel perspektif bağlamında sosyal bilgilere ilişkin bulgular nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırma nitel araştırma yaklaşımı benimsenerek yürütülmüştür. Nitel araştırmalar doğası gereği insanı merkeze alan araştırma yaklaşımıdır. İnsanlar doğrudan ya da dolaylı katılım yolu ile nitel araştırmaya dâhil edilebilir (Given, 2021, s. 17-18). Nitel araştırmalar gözlem, odak grup görüşmesi, doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı; algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalar olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Veri Kaynağı ve Analizi

Verilerin analizinde nitel araştırma geleneği içerisinde insanı dolaylı araştırmaya katılım yaklaşımlarından olan doküman incelemesinden yararlanılmıştır (Given, 2021). Doküman incelemesinin veri kaynağını oluşturduğu araştırmalarda saha notları, kayıtlar, biyografiler, teknik belgeler, arşiv belgeleri, politika belgeleri gibi veriler işlenerek analizler yapılır (Cohen vd., 2007). Doküman çeşidi olarak kamu kayıtları kategorisinde değerlendirilebilecek veri kaynakları resmî kayıtların incelenmesine de imkân sağlar (Merriam, 2013). Çalışmada kullanılan dokümanların geçerliliğini ve özgünlüğünü sağlamak amacıyla belgelerin resmî kaynaklardan temin edilmesine dikkat edilmiştir.

Tablo 1. Veri Kaynakları

<i>Veri Kaynağı</i>	<i>Künye Bilgileri</i>	<i>Erişim Linki</i>
Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni	2024, 111 sayfa	https://tymm.meb.gov.tr/ortak-metni
Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	2024, 116 sayfa	https://tymm.meb.gov.tr/upload/program/2024prog_ramsos4567Onayli.pdf
2024 Sosyal Bilgiler	2024, 150 sayfa	https://tymm.meb.gov.tr/upload/kitap/tegm/sosyal_bilgiler_5_1.pdf
5. Sınıf Ders Kitabı ¹	2024, 152 sayfa	https://tymm.meb.gov.tr/upload/kitap/tegm/sosyal_bilgiler_5_2.pdf

Doküman analizi yapılırken dokümanın bağlamı (odak noktası, politik ve sosyal bağlamı, amaçlanan çıktıları vd.); dokümanın yazarlarının pozisyonları, statüleri; doküman ve araştırmacılar arasındaki ilişki (dokümanın nasıl okunduğu, yazarların ve metnin arka planı, dokümanların nasıl

¹ Kitap iki ayrı bölümden oluşmaktadır. 1-2-3. öğrenme alanı birinci kitapta, 4-5-6. öğrenme alanı ikinci kitapta yer almaktadır.

analiz edildiği vd.) gibi hususlar öne çıkmaktadır (Cohen vd., 2007). Doküman analizine bağlı metin analizinde içerik analizi, tematik analiz ve anlatı analizi genel olarak kullanılan üç yoldur (Silverman, 2018). Çalışmada tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Nitel veri analizinde veri azaltımı, gösterimi, sonuç çıkarma ve doğrulama süreçleri arasında karşılıklı etkileşim bulunur (Miles ve Huberman, 2019, s. 245-256). Önceden belirlenen temalar doğrultusunda dokümanlarda yer alan ifadeler açıklayıcı alıntılarla desteklenerek sistematik bir şekilde analiz edilmiştir. Temalar ve incelenen unsurların yer aldığı tarama listesi oluşturulurken alanyazından (Gezer ve İlhan, 2023; İçen vd., 2017; Kılıç vd., 2023; Yazıcı, 2016) yararlanılmış ve sosyal bilgiler eğitimi alanında bir profesör ve öğretim programları alanında bir profesör olmak üzere iki uzmandan görüş alınmıştır. Ayrıca Türkçe alanında uzman bir akademisyenin makaleyi dil ve anlatım yönünden incelemesi sağlanmıştır.

Tablo 2’de yer alan örnek tarama listesinden yararlanılmıştır.

Tablo 2. Tarama Listesi

<i>Temalar</i>	<i>İncelenen Unsurlar</i>	<i>Dokümanlarda Aranılan İfadeler</i>
Kimlik Perspektifi	İdeolojik yönelim, resmî ideoloji, vatanseverlik, millî birlik vurgusu, tarihsel süreklilik, kahraman figürleri, ortak kültürel miras, ulusal kimlik öğeleri, farklı kimliklerin temsili	Vatan sevgisi, millet bilinci, tarihimizin önemi, kahramanlarımız, ortak tarih, değer, biz olgusu, millî kimlik, ideolojik benlik (ulusal-etnik-dinî-politik temsiller/farklılıkları benimseme ve aidiyet)
Demokrasi Perspektifi	Öğrenci katılımı, demokratik süreçlerin öğretimi, eleştirel düşünme fırsatları	Demokrasi, hak ve sorumluluk, seçim, katılım, topluma hizmet (adalet-muhalefet-katılım-kuvvetler ayrılığı-özgürlük-çoğulculuk)
Küresel Perspektifi	Çevre bilinci, küresel vatandaşlık kavramları, sürdürülebilirlik uygulamaları	Çevre koruma, sürdürülebilir yaşam, küresel iş birliği, iklim değişikliği [Sürdürülebilir gelişim eğitimi (çevre eğitimi)-çokkültürlü eğitim (kapsayıcı eğitim, sosyal adalet ve eşitlik, farklılıklara saygı)-vatandaşlık eğitimi (insan hakları eğitimi, cinsiyet eşitliği eğitimi)]

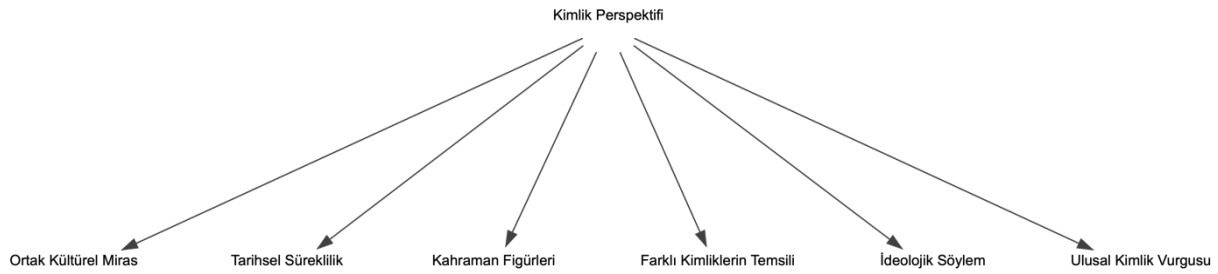
TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, SBDÖP ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2 karşılaştırmalı olarak analiz edilerek tek bir kaynağa dayalı olmayan değerlendirme yapılmıştır. Veri analiz süreci detaylı olarak raporlanmış, kodlama süreçleri ve örnek göstergeler sunularak şeffaf bir yaklaşım benimsenmiştir. Öğretim programı ve ders kitaplarında yalnızca açık ifadeler değil aynı zamanda örtük mesajlar da incelenerek çok yönlü bir analiz gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde MAXQDA’dan yararlanılmıştır.

Bulgular

TYMM’nin sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık ve kimlik inşası sürecine nasıl yansıdığını derinlemesine inceleyen bu araştırmada TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2’de yer alan vatandaşlık eğitimi içeriklerinin *kimlik*, *demokrasi* ve *küresel perspektif* temaları çerçevesinde yapılandırıldığını ortaya koymaktadır. Bulgular ilgili temalar altında sıra ile verilmiştir.

TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, SBDÖP ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 1 ve 2’de Kimlik İnşasına İlişkin Bulgular

Bu alt problem kapsamında yapılan analiz sürecinde kimlik perspektifine ilişkin altı, demokrasi perspektifine ilişkin beş ve küresel perspektife ilişkin ise altı ana kod belirlenmiştir. Her tema için yapılandırılan kodlar doğrudan alıntılarla desteklenmiş ve yorumlarla zenginleştirilmiştir. TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, SBDÖP ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2 vatandaşlık eğitimi kapsamında bireylerin kimlik inşasını belirli temalar üzerinden şekillendirmektedir. Araştırma bulgularına göre *kimlik perspektifi; ortak kültürel miras, tarihsel süreklilik, kahraman figürleri, farklı kimliklerin temsili, ideolojik söylem ve ulusal kimlik vurgusu* olmak üzere altı alt kod doğrultusunda değerlendirilmiştir.

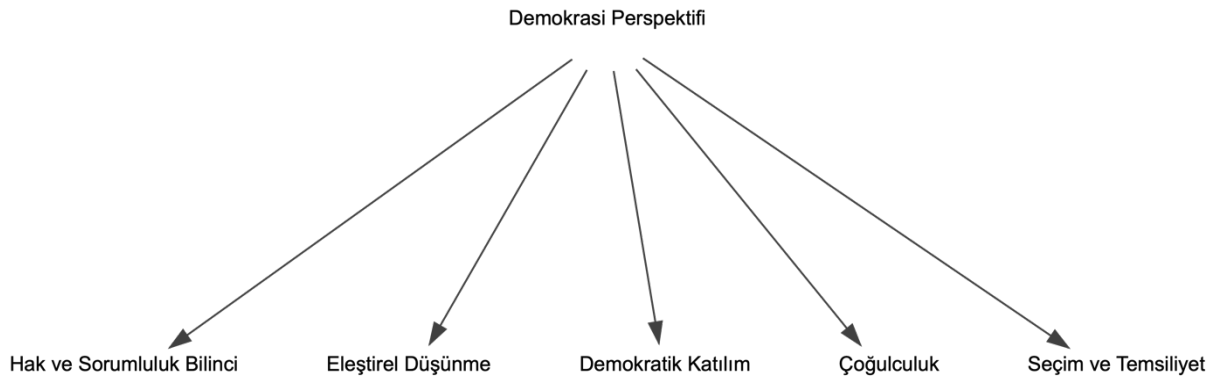
Şekil 1. Kimlik perspektifi kod yapısı

Ulusal kimlik vurgusu hem TYMM Öğretim Programları Ortak Metni’nde hem de incelenen SBDÖP ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2’de öne çıkan başat temalardan biridir. Metinde geçen “*Bayrağını, vatanını, milletini seven ve savunan, gelişmiş bir devlet bilincine sahip olan, millî kültürüne ve manevi değerlere bağlı bireyler...*” ifadesi, bireyin kimliğini millî semboller ve bağlılık üzerinden tanımlayan bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Benzer şekilde her ne kadar TYMM Öğretim Programları Ortak Metni’nde “*Türk millî eğitim sistemi bütün ideolojilerin üstünde...*” (MEB, 2024, s. 4) gibi söylem yer alsa da ideolojik söylem yine TYMM Öğretim Programları Ortak Metni’nde açıkça kendini göstermektedir. Ortak metinde yer alan “*... millî bir şahsiyetin oluşumuna katkı sağlamayı hedefler.*” (MEB, 2024, s. 4) ifadesi eğitimin yönlendirici bir kimlik inşası işlevine sahip olduğunu ve devletin resmî ideolojisiyle uyumlu bir vatandaş tipi hedeflediğini göstermektedir.

Kahraman figürleri özellikle ders kitaplarında önemli bir yer tutmaktadır. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 2’de yer alan “*Mustafa Kemal Atatürk, Türk milletinin modern ve demokratik bir yönetim şekline sahip olması için birtakım yeniliklere öncülük etmiştir.*” (MEB, 2024, s. 18) alıntısı tarihsel şahsiyetlerin davranışsal rol model olarak sunulduğunu göstermektedir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda tarihsel süreklilik, kimliğin meşrulaştırılması açısından önemlidir. “*Türk tarihinin geçmişten bugüne taşıdığı devlet geleneğinin bugünkü Türkiye Cumhuriyeti’nin temeli olduğuna ilişkin çıkarımda bulunmaları...*”

(MEB, 2024, s. 5) ifadesi öğrencilerin tarihsel bağlam içinde günümüz devlet yapısını anlamalarını amaçladığını göstermektedir. Tarihsel geçmiş kimliğin kurucu unsurlarından biri olarak işlenmektedir. “Ortak kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi konusunda sorumluluk sahibi bireyler olmaları amaçlanmaktadır.” (MEB, 2024, s. 5) ifadesi kültürel kimliğin sürekliliğini sağlama yönünde bir bilinç ve aidiyet vurgusunu öne çıkarmaktadır. Farklı kimliklerin temsili sosyal bilgiler ders kitaplarında daha sınırlı ancak anlamlı bir şekilde yer almaktadır. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1’de “Ganalı Yahaya Abdulai, Rize’de Türk kültürünü benimseyerek horon oynamayı, türkü söylemeyi öğrenmiş ve yerel halk tarafından manevi evlat olarak benimsenmiştir.” (MEB, 2024, s. 27) örneği çok kültürlü yapının kapsanmasına dair olumlu bir temsile işaret eder. Bu gibi anlatılar kapsayıcı vatandaşlık anlayışına dair örtük mesajlar sunmaktadır.

TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, SBDÖP ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2 vatandaşlık eğitiminin temel bileşenlerinden biri olan demokratik kültürün kazandırılmasını hedeflemektedir. Araştırma bulgularına göre demokrasi perspektifi; hak ve sorumluluk bilinci, eleştirel düşünme, demokratik katılım, çoğulculuk, seçim eve temsiliyet olmak üzere beş kod çerçevesinde incelenmiştir.

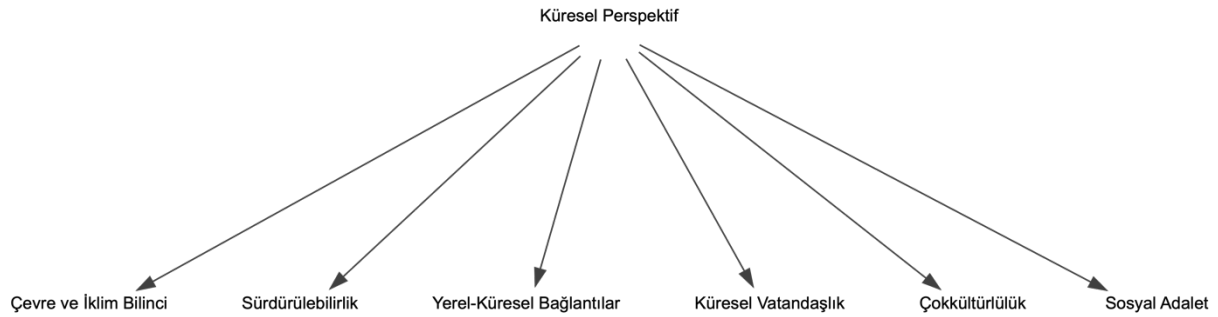

Şekil 2. Demokrasi perspektifi kod yapısı

Demokratik katılım vurgusu belirgin şekilde TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, SBDÖP ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2 metinlerinde yer almaktadır. SBDÖP’de bahsedildiği üzere bireyin karar alma süreçlerine etkin katılımının öğrenme çıktıları ve süreç bileşenlerine, öğrenme-öğretme uygulamalarına yansması onun etkin vatandaş olarak toplumsal hayata katılımını önceler. Hak ve sorumluluk bireyin hem haklarını bilmesi hem de toplumsal yükümlülüklerini yerine getirmesi gerektiğini vurgular. Örneğin TYMM Öğretim Programları Ortak Metni’nde geçen ve öğrenci profilini açıklayan “Vatandaşlık hak ve sorumluluklarını bilen” ifadesi vatandaşlık kimliğini çift yönlü bir sorumluluk alanı olarak tanımlar (MEB, 2024, s. 7). Seçim ve temsiliyet açısından öğrencilere bireysel tercihlerin toplum yapısına etkisini fark ettirme amacı öne çıkmaktadır. SBDÖP ve ders kitaplarındaki

seçim vurgularına yönelik belirgin ifadeler demokrasinin temel ilkelerinden biri olan temsiliyet ilkesinin erken yaşta kavranmasına katkı sunar. Eleştirel düşünme becerileri hem TYMM belgelerinde hem de ders kitaplarında bireyin demokratik süreçlerde bilinçli kararlar alabilmesi açısından önemli görülmektedir. Öğrencilerin olayları farklı yönleriyle değerlendirerek çıkarımlarda bulunmalarını destekleyici ifadeler öğrencinin sorgulayıcı kimliğini desteklemekte ve dogmatik tutumların önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Çoğulculuk ilkesine dair anlatı sınırlı olmakla birlikte bazı içeriklerde örtük şekilde yer almaktadır.

TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, SBDÖP ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2, küresel bakış açısını öğrencilere kazandırmayı hedeflemektedir. Araştırma bulgularına göre küresel perspektif; çevre ve iklim bilinci, sürdürülebilirlik, yerel-küresel bağlantılar, küresel vatandaşlık, çokkültürlülük ve sosyal adalet olmak üzere altı kod çerçevesinde incelenmiştir:

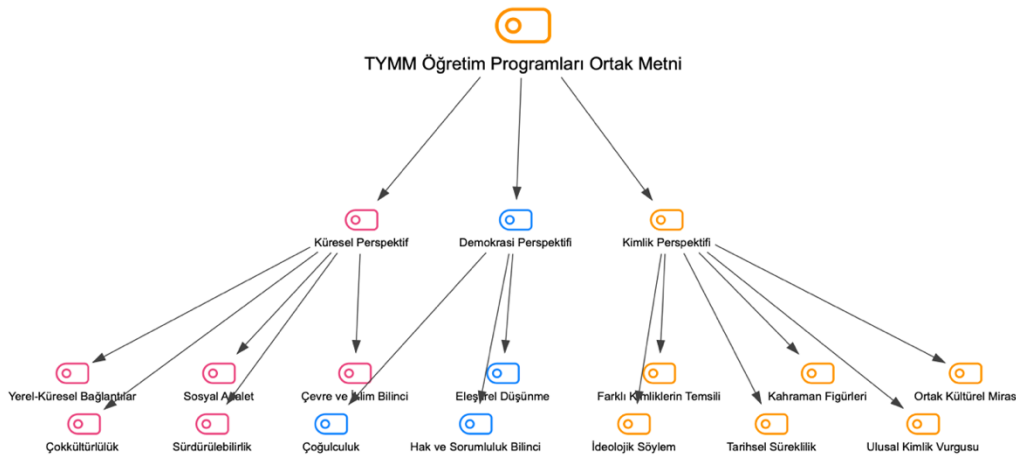
Şekil 3. Küresel perspektif kod yapısı

TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, SBDÖP ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2'nin öğrencilere çevreyle olan etkileşimlerini küresel ölçekte değerlendirme becerisi kazandırma hedefi de bulunmaktadır. SBDÖP'de yer alan *"Sürdürülebilir bir yaşam için yerelden küresele insanın doğal ve beşerî çevre etkileşimini sorgulamaları"* (MEB, 2024, s. 4) yönündeki ifade çevre ve iklim bilinci kavramlarının bütüncül bir yaklaşımla ele alındığını göstermektedir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında kültürel çeşitliliğe dair temsil örnekleri yer almaktadır. Ders kitabı 1'de yer alan *"Fransa'da insanlar selamlaşmak için birbirlerini yanaktan öperler... Yeni Zelanda'daki Maori halkı ise selamlaşmak için burun ve alınlarını birbirlerine bastırırlar."* (MEB, 2024, s. 33) gibi örneklerle farklı kültürlerin günlük yaşama yansımaları tanıtılmaktadır. Bu durum, kültürel çeşitliliğin fark edilmesi ve birlikte yaşama kültürünün teşvik edilmesi açısından önem taşımaktadır. TYMM Öğretim Programları Ortak Metni'nde geçen *"Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli; öğrencilerin inanç, kimlik ya da sosyoekonomik durumları nedeniyle dezavantajlı olmadığı bir öğrenme süreci tasarlar..."* (MEB, 2024, s. 4) ifadesi sosyal eşitlik ilkesinin altını çizmektedir. Sürdürülebilirlik hem doğrudan hem de örtük biçimde öğrencilere kazandırılması hedeflenen bir değerdir. TYMM Öğretim Programları Ortak Metni'ndeki *"Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı"* başlığı

altında sistemsal düşünme, problem çözme ve sürdürülebilir kalkınma için eyleme geçme gibi becerilere yer verilmektedir. Öğretim Programı'nda "Ülkemizin bölgesel ve küresel sorunların çözümünde üstlendiği rolün önemini yorumlamaları" (MEB, 2024, s. 94) yönündeki ifade öğrencilerin Türkiye'nin uluslararası düzeydeki etkisini ve sorumluluklarını kavramasını amaçlamaktadır. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında doğa ile kurulan bağa dair duygusal ve etik temelli vurgular dikkat çekicidir. Ders kitabı 2'de yer alan "Biz dünyayı atalarımızdan miras almadık, çocuklarımızdan ödünç aldık..." (MEB, 2024, s. 68) gibi alıntılar çevresel sorumlulukların nesiller arası bir anlayışla aktarılmasını desteklemektedir.

TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, SBDÖP ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 1 ve 2'de Kimlik, Demokrasi ve Küresel Perspektif Bağlamında Sosyal Bilgilere İlişkin Bulgular

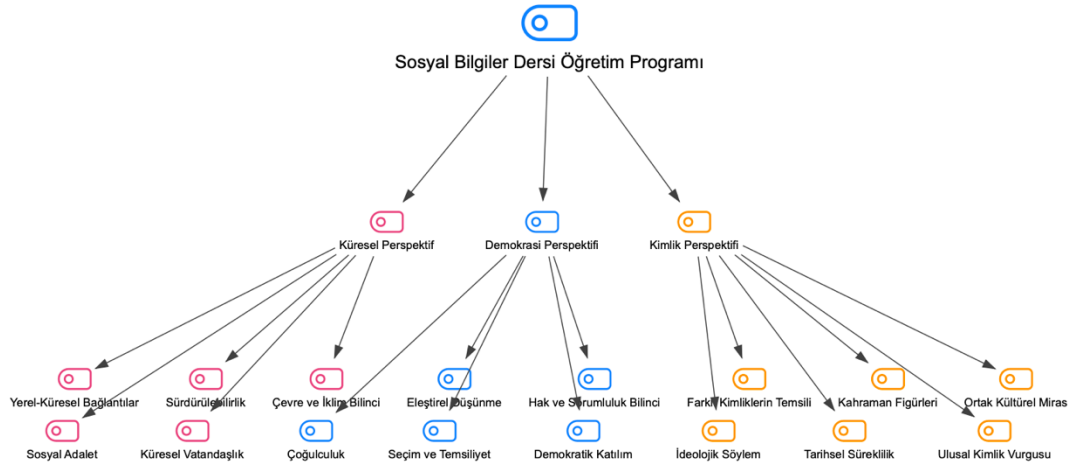
Bu alt problem kapsamında gerçekleştirilen analizlerde TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, SBDÖP ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2 arasında ikili karşılaştırmalara dayalı tematik çözümlemeler yapılmıştır. Her analiz birimi kimlik, demokrasi ve küresel perspektif temaları doğrultusunda yapılandırılmıştır. Belgeler arasında içerik düzeyinde benzerlikler ve farklılıklar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda sırasıyla TYMM Öğretim Programları Ortak Metni ile SBDÖP, SBDÖP ile 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve SBDÖP ile 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 2 arasında iki yönlü tema analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu analizler vatandaşlık eğitimi sürecinde kurgu (TYMM Öğretim Programları Ortak Metni ve SBDÖP düzeyi) ile uygulama (5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2 düzeyi) arasındaki ilişkiyi tematik eksenle anlamlandırmaya imkân tanımaktadır.

Şekil 4. TYMM öğretim programları ortak metni-tema analizi

Şekil 4 incelendiğinde TYMM Öğretim Programları Ortak Metni incelendiğinde en belirgin şekilde öne çıkan perspektifin kimlik olduğu görülmektedir. Bu tema kapsamında özellikle ulusal kimlik, ortak kültürel miras, ideolojik söylem ve tarihsel süreklilik kodlarının yoğun biçimde işlendiği; bu unsurlar aracılığıyla bireyin millî değerlerle donanmış, geçmişiyile bağ kurabilen bir yurttaş olarak

tanımlandığı dikkat çekmektedir. Buna karşılık kahraman figürleri ve farklı kimliklerin temsili gibi kodların daha sınırlı ve yüzeysel biçimde ele alındığı görülmektedir. Demokrasi perspektifi bağlamında ise belgede en fazla öne çıkan boyutların eleştirel düşünme, hak ve sorumluluk bilinci ve çoğulculuk olduğu söylenebilir.

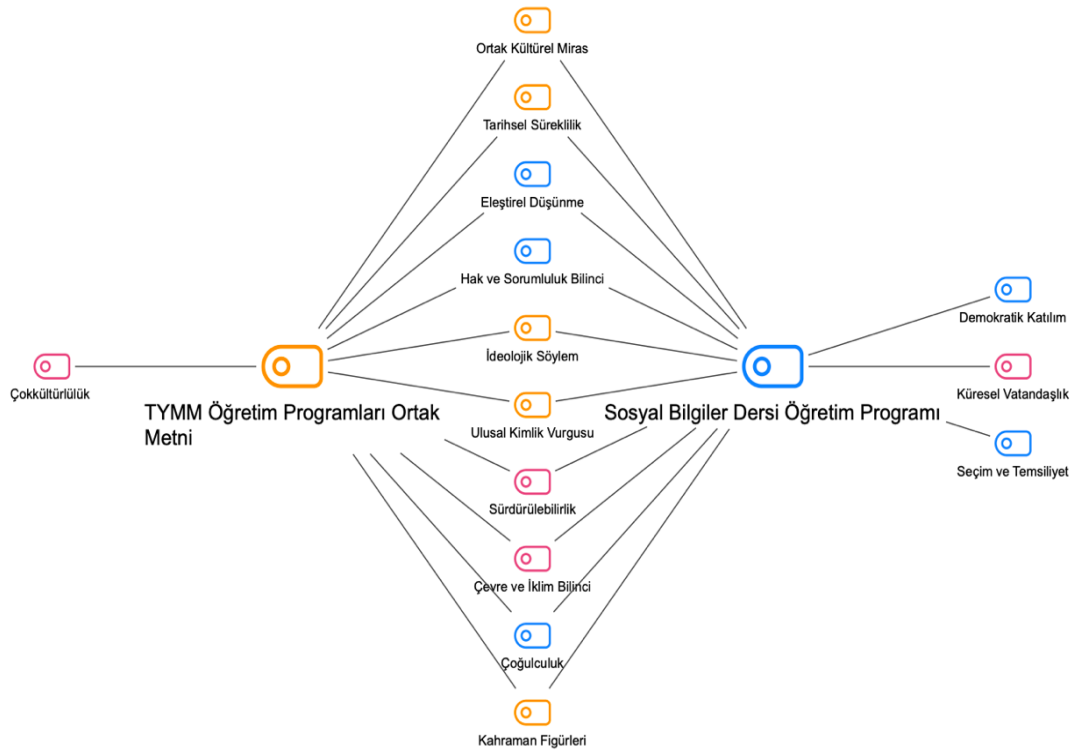

Şekil 5. SBDÖP-tema analizi

TYMM Öğretim Programları Ortak Metni'nde öğrencilerin hak temelli bir anlayış geliştirmesi ve farklı görüşlere saygı duyması teşvik edildiği söylenebilir. Bununla birlikte demokratik katılım ve temsiliyet kavramlarına yönelik açık ve uygulamaya dönük örneklerin belgede daha geri planda kaldığı gözlemlenmiştir. Küresel perspektif teması çerçevesinde ise özellikle yerel-küresel bağlantılar, çokkültürlülük, sosyal adalet ve sürdürülebilirlik gibi konular çeşitli içeriklerle desteklenmiş; öğrencilerin dünya ile bağ kurabilen bireyler olmaları hedeflenmiştir. Ancak bu kapsamda küresel vatandaşlık kavramı açık biçimde tanımlanmamış ve diğer kodlara kıyasla daha sılık bir biçimde yer almıştır.

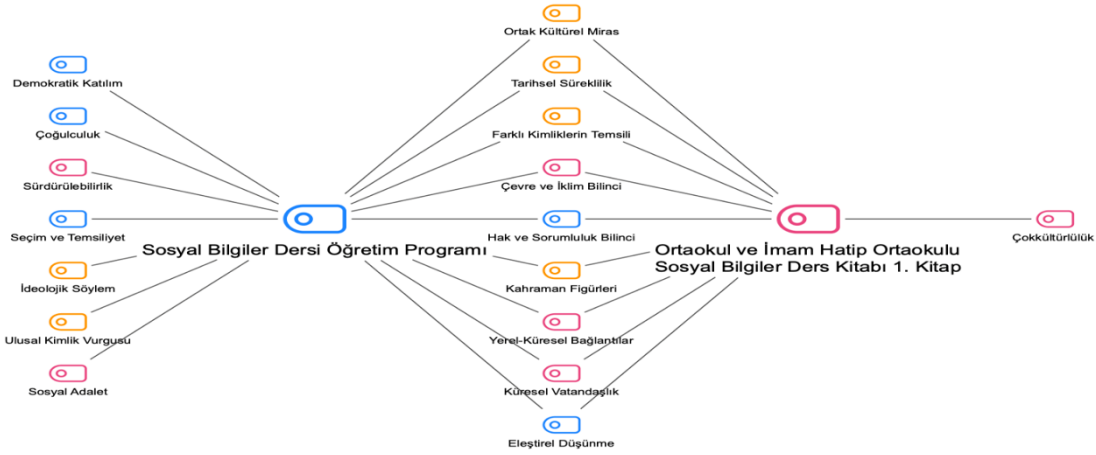
Şekil 5 incelendiğinde SBDÖP kimlik perspektifi çerçevesinde özellikle ortak kültürel miras ve tarihsel süreklilik kodlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Öğrencilere kültürel geçmişi tanıma, koruma ve kuşaklar arası bağ kurma yönünde bir bilinç kazandırılmasına yönelik yapılandırılmış içeriklerin SBDÖP'nda belirgin şekilde yer tuttuğunu göstermektedir. Demokrasi perspektifi bağlamında ise programın özellikle demokratik katılım, hak ve sorumluluk bilinci ile çoğulculuk ilkelerini önceliklendirdiği söylenebilir. İlgili kavramlar aracılığıyla bireyin toplumsal karar süreçlerine aktif katılımı, bireysel haklarını tanınması ve farklı görüşlere saygı duyması hedeflenmektedir. Küresel perspektif kapsamında ise en çok vurgulanan temaların çevre ve iklim bilinci ile sürdürülebilirlik olduğu dikkat çekmektedir. Öğrencilerin çevresel sorunlara duyarlılık geliştirmesi ve sürdürülebilir yaşam anlayışını içselleştirmesi amaçlanmaktadır. Ancak küresel

vatandaşlık gibi üst düzey kavramlara programda daha sınırlı ve dolaylı biçimde yer verildiği gözlemlenmektedir.

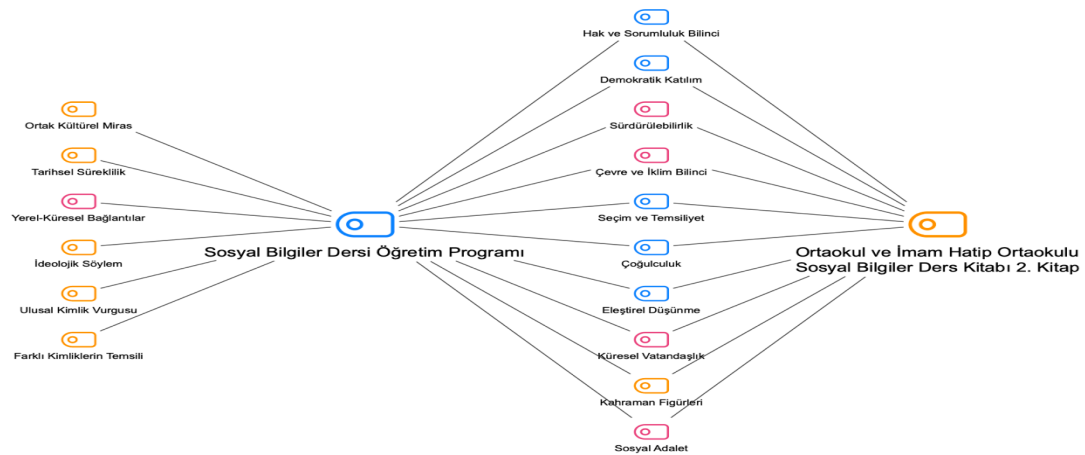
Şekil 6. TYMM öğretim programları ortak metni ve SBDÖP iki boyutlu analiz

Şekil 6'dan anlaşıldığı üzere TYMM Öğretim Programları Ortak Metni ile SBDÖP karşılaştırmalı olarak analiz edildiğinde her iki belgede de kimlik perspektifi kapsamında ortak kültürel miras, tarihsel süreklilik, ideolojik söylem, ulusal kimlik vurgusu ve kahraman figürleri kodlarının güçlü biçimde öne çıktığı görülmektedir. Demokrasi perspektifinde ise eleştirel düşünme ile hak ve sorumluluk bilinci her iki belgede ortak olarak vurgulanan temel değerler arasında yer almakta; öğrencilerin düşünsel becerilerinin gelişimi ve hak temelli vatandaşlık anlayışının inşası bu kodlar üzerinden desteklenmektedir. Küresel perspektif teması açısından da sürdürülebilirlik ile çevre ve iklim bilinci kodlarının her iki metinde belirgin bir biçimde yer aldığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte SBDÖP'de demokratik katılım, seçim ve temsiliyet ile küresel vatandaşlık gibi temalara daha açık ve yapılandırılmış biçimde yer verilirken TYMM Öğretim Programları Ortak Metni'nde görece zayıf olmakla birlikte çokkültürlülük vurgusunun öne çıktığı gözlemlenmektedir. Bu durum, her iki belgenin temel tematik yönelimlerinde örtüşen noktalar kadar, içerik önceliklendirmeleri açısından farklılığına da işaret etmektedir.

Şekil 7. SBÖP-ders kitabı 1 iki boyutlu analizi

Şekil 7'den anlaşılacağı üzere SBDÖP, kimlik perspektifi bağlamında özellikle ideolojik söylem ve ulusal kimlik vurgusunu öne çıkarırken 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ile ortak olarak ortak kültürel miras, tarihsel süreklilik, farklı kimliklerin temsili ve kahraman figürleri gibi kodlara da yer vermektedir. Demokrasi perspektifinde ise SBDÖP'de demokratik katılım, çoğulculuk ve seçim-temsilîyet kavramları dikkat çekici şekilde işlenmiş olup, bu temaların 1. ders kitabına kıyasla daha yapılandırılmış biçimde sunulduğu gözlemlenmektedir. Küresel perspektif ekseninde sürdürülebilirlik ve sosyal adalet kodlarına SBDÖP'de yer verilmekle birlikte bu temaların ders kitabı 1'e daha sınırlı biçimde yansıdığı görülmektedir. Genel olarak her iki belgede de kimlik, demokrasi ve küresel perspektif temalarının temsil edildiği ancak içerik yoğunluğu ve tematik derinlik açısından SBDÖP'nin daha belirgin bir yapı sunduğu söylenebilir. Ayrıca 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1'de çokkültürlülük temasına çok sınırlı düzeyde de olsa yer verildiği dikkat çekmektedir.

Şekil 8. SBÖP- ders kitabı 2 iki boyutlu analizi

Şekil 8’de görüldüğü üzere SBDÖP, sosyal bilgiler ders kitabı 2 ile karşılaştırıldığında kimlik perspektifi bağlamında özellikle ortak kültürel miras, tarihsel süreklilik, ideolojik söylem, ulusal kimlik vurgusu ve farklı kimliklerin temsili gibi kodlara daha yoğun biçimde yer vermektedir. Küresel perspektif açısından ise SBDÖP’de özellikle yerel-küresel bağlantılar temasının öne çıktığı görülmektedir. Her iki kaynakta da kesişim noktası olarak demokrasi ve küresel perspektif temalarına ilişkin belirli vurguların ortaklaştığı gözlemlenmektedir. Bu içerik farklılıklarının temelinde her iki ders kitabının dayandığı öğrenme alanlarının yapısal farklılığı yer almaktadır. Nitekim 1. kitapta “Birlikte Yaşamak”, “Evimiz Dünya” ve “Ortak Mirasımız” öğrenme alanları öne çıkarken 2. kitapta “Yaşayan Demokrasimiz”, “Hayatımızdaki Ekonomi” ve “Teknoloji ve Sosyal Bilimler” gibi daha işlevsel ve tematik alanlara odaklanılmıştır. Bu durum, 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2 arasında gözlemlenen tematik farklılıkların yalnızca içeriksel tercihlerden değil, aynı zamanda programdaki öğrenme alanlarının yöneliminden kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Tartışma

Sosyal bilgiler dersine toplumsal bütünleşmeye katkı sunma işlevi gibi anlamlar yüklenir. Bireylere kültürel ve tarihsel bilincin aşılmasında, nitelikli vatandaşlık eğitiminin gerçekleştirilmesinde, eleştirel ve analitik düşünme becerilerinin geliştirilmesinde, küresel bakış açısının kazandırılmasında ve toplumsal uyum ve dayanışmanın sağlanmasında sosyal bilgiler öncü ders konumundadır (Diktaş vd., 2025). Bireyler sosyal bilgiler dersi ile toplumsal yapıya ve toplumun özelliklerine ilişkin verileri alıp içselleştirir ve toplumla daha barışık bireyler hâline gelirler (Keçe ve Merey, 2011).

İlkokul programları içinde yer alan derslerde toplumun değerlerinin aktarımının yanı sıra toplumu değiştirmekle de doğrudan ilişkilendirilebilecek derslerden biri içeriği, öğretim programı ve kullandığı yöntemlerle sosyal bilgiler dersidir (Temizkan, 2024). Wentzel (2015) okul programını öğrencilerin sosyal ve ahlaki gelişimlerine katkı sağlayan bir sosyalizasyon aracı olarak tanımlarken Simpkins vd. (2015) başarı yönelimi ve öğrenmeye katılım açısından içeriklerin gelişimsel ihtiyaçlarla uyumlu biçimde yapılandırılması gerektiğini vurgular. Bu görüşler programın bireyin toplumsal yaşama hazırlanmasında ve kimlik edinim sürecinde önemli bir rol oynadığını ortaya koyar. Korostelina (2013), etnik/mezhepçi, çokkültürlü ve vatandaşlık temelli üç perspektife dikkat çeker. Fadlallah ve Janmaat’a (2024) göre bu yaklaşımlar sırasıyla dışlayıcı, kapsayıcı ve eşitlikçi yurttaşlık anlayışlarını yansıtmaktadır. Elde edilen bulgular TYMM öğretim içeriklerinin kimlik perspektifinde yoğunlaştığını göstermektedir. Özellikle ulusal kimlik vurgusu, tarihsel süreklilik, ortak kültürel miras ve ideolojik söylem kodlarının güçlü biçimde işlendiği; kahraman figürleri ve farklı kimliklerin temsili gibi kodlara ise görece sınırlı yer verildiği tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler alanını da etkileyen tarih eğitimi de bu süreçte merkezî bir araç olarak öne çıkar. Korostelina (2011), özellikle yeni bağımsız

devletlerde tarih eğitiminin ulusal kimliğin inşasında kullanıldığını belirtirken Fuchs (2011) modern ders kitaplarında çok seslilik ve küresel bakış açısının giderek önem kazandığını ifade eder. Program ve ders kitapları, ortak bir tarih ve kültürel değerler çerçevesinde öğrencilerin aidiyet duygularını geliştirmeyi hedeflemekte, kimliği toplumsal birlik ve millî bağlılık temelinde inşa etmektedir.

TYMM Ortak Metni'nde yer alan *“Türk millî eğitim sistemi bütün ideolojilerin üstünde...”* ifadesi, kavramsal düzeyde daha derinlikli bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. İdeoloji kavramının tarihsel ve kuramsal gelişimi dikkate alındığında ideolojinin toplumsal kimliklerin inşasında belirleyici bir rol üstlendiği açıktır (Sancar, 2008, s. 10). Söz konusu söylemin kendi içerisinde bir anlam çelişkisi barındırdığı söylenebilir. İdeoloji Van Dijk'ın (2019) da vurguladığı üzere esasen bir grup kimliğinin ifadesidir. Bu çerçevede ideolojiyle kurulan anlam ilişkilerinde bütünleştirici bağlamın göz ardı edilmemesi gerektiği ileri sürülebilir (Heywood, 2014, s.27). Türk millî eğitim sisteminin hukuki çerçevesini belirleyen başta 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu olmak üzere çeşitli yasal belgelerin söylem çözümlemeleri yapıldığında ilgili metinlerin ideolojik unsurlar barındırdığı görülmektedir. Temel ilkeler arasında yer alan “genellik ve eşitlik”, “fırsat ve imkân eşitliği”, “Atatürk İnkılap ve İlkeleri”, “Atatürk Milliyetçiliği” ve “laiklik” gibi kavramlar belirli ideolojik kabullerin yasal düzlemde kurumsallaştığını göstermektedir. İlkelerin ideolojik temsillerle ilişkisi dikkate alındığında eğitim sisteminin söylemsel yapısında ideolojik bir yönelimin izleri açıkça ortaya çıkmaktadır. İdeolojik söylemin yapısal doğası açısından bağlamın sınırları göz önünde bulundurularak yapılan bir değerlendirme tespitin retorik düzeyin ötesine geçerek daha derinlikli bir çözümleme sunduğunu göstermektedir. Bu anlamda ideolojilerin toplumdan tamamen arındırılabilmesine dair yaklaşım Van Dijk'ın (2019) da belirttiği üzere, indirgemeci bir bakış açısının ürünü olabilir. Bu söylem ideolojinin sonunun ilan edildiği dönemselle tartışmaların bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. Ancak günümüzde ideolojilerin mutlak biçimde ortadan kalktığını söylemek güçtür aksine ideolojik geçişkenliklerin sürdüğü ve ideolojilerin farklı biçimlerde yaşamaya devam ettiği açıktır (McLellan, 2012). Bireyin çoklu kimlik ve aidiyet yapısından hareketle bütünlüğe dayalı bir ideolojisizleşme anlayışının da tartışmaya açılması gerekmektedir. Akay'ın (2004) da dikkat çektiği üzere ideoloji eleştirilerinin kendisi dahi yeni bir ideolojik kurgu üretme potansiyeli taşımaktadır. Bu yaklaşım homojen bir yapının değil parçalı ve çoğulcu kimlik formlarının ön plana çıktığı bir perspektife işaret etmektedir.

Kimlik inşasına yönelik yaklaşımda millî değerler davranışsal rol modeller ve kültürel mirasın aktarımı yoluyla da pekiştirilmektedir. TYMM, bireyin kimliğini tarihsel devamlılık ve kültürel sahiplenme üzerinden tanımlayarak öğrencinin hem ulusal geçmişiyle bağ kurmasını hem de günümüz toplumsal yapısı içinde yerini bulmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Ders kitaplarındaki dönüşüm ders kitabı araştırmalarının yön değiştirmesiyle yakından ilişkilidir. Bock (2018), geleneksel içerik analizinin

ötesine geçilerek söylem ve görsel analiz gibi çok yönlü yöntemlerin kullanımının arttığını belirtir. Çünkü ders kitapları yalnızca bilgi taşıyan metinler değil aynı zamanda vatandaşlık ve kimlik biçimlerini yapılandıran ideolojik araçlardır. Nitekim Carrier (2018), ders kitaplarının ulusalcı ve homojen vatandaşlık anlayışlarını yeniden ürettiğini; Szakács (2018) ise küreselleşen dünyada evrensel değerlere dayalı, ulus-ötesi kimliklerin giderek daha fazla yer bulduğunu vurgular. Her iki yazar da ders kitaplarının ideolojik yönüne dikkat çeker. Bu noktada Petroccia ve Pitasi'nin (2020) önerdiği hiper-vatandaşlık modeli, bireylerin yalnızca ulusal değil, küresel ve yerel sistemlerle çok katmanlı ilişki kurarak kendilerini yeniden konumlandırabildikleri esnek bir vatandaşlık anlayışını temsil eder. Ulusal bilincin inşasında kolektif hafıza ve unutma süreçleri temel belirleyiciler arasında yer almaktadır (Anderson, 2015, s. 207). Zaman ve mekân olguları geçmiş ve şimdi arasındaki ilişkiler üzerinden anlamlandırılarak ulus inşasına yönelik söylemsel ve kültürel kurgular şekillendirilebilmektedir. Marksist perspektifi benimseyen Eric J. Hobsbawm ile modernist yaklaşımları savunan Benedict Anderson ve Ernst Gellner gibi araştırmacılar ulus inşa sürecini bir tür toplumsal mühendislik olarak değerlendirmekte ve geleneklerin icat edildiğini vurgulamaktadırlar (Özkırımlı, 2016).

TYMM Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve ders kitaplarında demokrasi perspektifine yönelik olarak hak ve sorumluluk bilinci, eleştirel düşünme ve çoğulculuk gibi temel değerlerin yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte demokratik katılım ve temsiliyet gibi daha işlevsel vatandaşlık becerilerinin öğretim içeriğinde daha sınırlı temsil edildiği dikkat çekmektedir. Mutlu'nun (2024) ortaya koyduğu gibi öğrencilerin demokratik tutum geliştirmelerinde sosyal bilgiler dersinin önemli bir rolü olduğu düşünüldüğünde demokrasi perspektifinin içerikte daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınması öğrencilerin etkin vatandaşlık deneyimlerine katkı sağlayabilir. Özgürlük, eşitlik, adalet, hukuk ve katılım gibi temel kavramlar öğrencilerin anlam dünyasında özenle ele alınmalıdır. Ertuğrul'un (2023) ortaya koyduğu gibi öğrenciler özgürlüğü sınırsızlıkla, adaleti eşitlikle ve demokrasiyi sadece seçimle özdeşleştirme eğilimindedir. Bu durum kavramsal öğretimde daha derinlikli ve yapılandırılmış bir yaklaşımı gerekli kılar. TYMM sosyal bilgiler ders kitaplarında cumhuriyet ve demokrasi kavramlarının farklılıklarına yönelik etkinliklerin yer alması ise dikkat çekicidir.

Sosyal bilgiler dersinde küresel bakış açısı, öğrencilerin dünya sorunlarına karşı duyarlılık geliştirmesi açısından önemlidir. Akhan ve Kaymak'a (2021) göre öğretmenler küresel vatandaşlık kavramını desteklemektedir. Ancak bunu millî değerlerle uyumlu bir çerçevede sunmayı tercih etmektedir. TYMM'de çevresel duyarlılık, sosyal adalet ve çokkültürlülük gibi kavramlara yer verilmekle birlikte kavramların sınıf içi öğretiminde öğretmen inançları ve uygulamaları belirleyici olmaktadır. Kurtdaş ve Ulukaya-Öteleş'e (2021) göre sosyal bilgiler eğitimi hem ulusal kimliğin korunmasını hem de küresel duyarlılıkların kazandırılmasını hedefleyen çift yönlü bir işlev

üstlenmektedir. TYMM'deki küresel temaların seçici biçimde yer alması eğitim sisteminin ulusal-küresel dengeyi gözetten bir kimlik inşası yaklaşımı benimsediğini göstermektedir.

Sonuç

Bu araştırma TYMM Öğretim Programları Ortak Metni'nde, SBDÖP ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2' de vatandaşlık eğitiminin üç temel bileşeni olan kimlik, demokrasi ve küresel perspektif temaları üzerinden nasıl yapılandırıldığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaçla yapılan karşılaştırmalı analizler sonucunda TYMM Öğretim Programları Ortak Metni, SBDÖP ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2 arasında hem tematik kesişimlerin hem de içerik önceliklendirme farklılıklarının bulunduğunu ortaya konmuştur.

TYMM Öğretim Programları Ortak Metni ile SBDÖP arasında kimlik teması ekseninde yüksek düzeyde benzerlikler saptanmış, SBDÖP'nin demokrasi ve küresel vatandaşlık bağlamında daha yapılandırılmış ve uygulamaya dönük içerikler sunduğu gözlemlenmiştir. SBDÖP ile 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2 arasındaki karşılaştırmalar ise öğrenme alanlarının farklılığına dayalı olarak tematik vurguların çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymuştur. Örneğin, 1. kitapta "Birlikte Yaşamak", "Evimiz Dünya" ve "Ortak Mirasımız" gibi öğrenme alanları kapsamında çokkültürlülük, ortak değerler ve küresel farkındalık gibi temalar öne çıkarken 2. kitapta "Yaşayan Demokrasimiz", "Hayatımızdaki Ekonomi" ve "Teknoloji ve Sosyal Bilimler" gibi alanlar bağlamında daha çok demokratik yapılar, ekonomik yaşam ve sosyal bilimsel düşünme becerileri ön planda yer almıştır.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen tematik analiz bulguları vatandaşlık eğitiminin üç temel bileşeni olan kimlik, demokrasi ve küresel perspektif eksenlerinde belirli tematik yoğunlukların öne çıktığını ortaya koymuştur. Kimlik perspektifi çerçevesinde özellikle ulusal kimlik vurgusu, tarihsel süreklilik ve ortak kültürel miras temalarının baskın biçimde temsil edildiği; demokrasi perspektifinde ise eleştirel düşünme, hak ve sorumluluk bilinci ile çoğulculuk kavramlarının önceliklendirildiği belirlenmiştir. Küresel perspektif bağlamında ise özellikle sürdürülebilirlik, çevresel farkındalık ve sosyal adalet temalarının vurgulandığı dikkat çekmektedir. Araştırmanın ikinci alt problemi doğrultusunda gerçekleştirilen karşılaştırmalı analizler veri kaynakları arasında hem ortak tematik kesişim alanları hem de içeriksel önceliklendirme farklılıkları bulunduğunu ortaya koymuştur. TYMM Öğretim Programları Ortak Metni ile SBDÖP arasında özellikle kimlik teması bakımından örtüşme gözlemlenirken demokrasi ve küresel vatandaşlık temalarının SBDÖP'de daha sistematik ve yapılandırılmış biçimde sunulduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde SBDÖP ile 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı 1 ve 2 arasındaki karşılaştırmalarda da tematik farklılıkların kitapların dayandığı öğrenme alanlarının içeriği doğrultusunda şekillendiği anlaşılmaktadır. TYMM'nin vatandaşlık eğitimi yaklaşımının genel olarak bütüncül bir tematik yapı sunduğu ancak belge türüne, içerik düzeyine ve öğrenme alanlarının yönelimine bağlı olarak tematik vurguların çeşitlilik gösterdiği görülmüştür.

Sonuç olarak TYMM’de sosyal bilgiler eğitimi belgeleri vatandaşlık eğitimine ilişkin temaları bütüncül bir yaklaşımla ele almakta ancak belge türüne, öğrenme alanlarına ve içerik yapılarına bağlı olarak tematik vurguların çeşitlilik gösterdiği bir yapı sergilemektedir. Millî kimliğe bağlı, eleştirel düşünen ve küresel sorunlara duyarlılık geliştirebilen bireylerin yetiştirilmesi yönünde bir çerçeve çizilmektedir. Bu çerçevenin kimi zaman daha açık kimi zaman ise örtük anlatımlarla güçlendirildiği gözlemlenmektedir. Sosyal bilgiler eğitiminin vatandaşlık ve kimlik inşası süreçlerindeki rolünün hem pedagojik hem de ideolojik boyutlarıyla yeniden düşünülmesi ve çeşitliliği kucaklayan bir demokratik yurttaşlık eğitimi anlayışı ile yeniden yapılandırılması önemlidir. Bu bağlamda demokratik katılım ve temsiliyet gibi daha işlevsel vatandaşlık becerilerine öğretim içeriğinde daha çok yer verilmesi ve demokrasi perspektifinin içerikte daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınması önerilmektedir. Hazırlanan öğretim programı ile kitaplarda yer alan içeriklerin ve uygulamalarının karşılıklı uyumlarının güçlendirilmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

- Akay, A. (2004). İdeoloji ya da ideolojilerin sonu. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 7(28), 11-26.
- Akhan, N. E. & Kaymak, B. (2021). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin küreselleşme, küresel eğitim ve küresel vatandaş kavramlarına yönelik görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(229), 129-155.
- Akpınar, B. & Köksalan, B. (2024). Eğitimde maarif ve müfredat yenileme ihtiyacı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli üzerinden teorik bir analiz. *Journal of History School*, 68, 27-48.
- Al-Haj, M. (2005). National ethos, multicultural education, and the new history textbooks in Israel. *Curriculum Inquiry*, 35(1), 47-71. <https://doi.org/10.1111/j.1467-873x.2005.00315.x>
- Altan-Olcay, Ö. & Balta, E. (2024). *Türkiye’de Amerikan pasaportu: Ulusötesi çağda aidiyet ve vatandaşlık*. Koç Üniversitesi.
- Anderson, B. (2015). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması* (İ. Savaşır, Çev., 8. b.). Metis.
- Apple, M. W. (1992). The text and cultural politics. *Educational Researcher*, 21(7), 4-19. <https://doi.org/10.3102/0013189X021007004>
- Aydın, S. (2024). *Dayatılmış engelli kimliği: Bir sosyal inşa süreci olarak -engellilik-*. Nobel.
- Bauman, Z. (2022). *Kimlik* (M. Hazır, Çev., 7. b.). Heretik.
- Bhabha, H. K. (2016). *Kültürel konumlanış* (T. Uluç, Çev.). İnsan.
- Bock, A. (2018). Theories and methods of textbook studies. E. Fuchs & A. Bock (Ed.), *The Palgrave handbook of textbook studies* içinde (s. 57-70). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-53142-1_4

- Carrier, P. (2018). The nation, nationhood, and nationalism in textbook research from 1951 to 2017. E. Fuchs & A. Bock (Ed.), *The Palgrave handbook of textbook studies* içinde (s. 181-198). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-53142-1_13
- Chambers, I. (2023). *Göç, kültür, kimlik* (İ. Türkmen, Çev., 4. b.). Ayrıntı.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6. b.). Routledge.
- Crick, B. (1998). Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools. Final Report of The Advisory Group on Citizenship. <https://dera.ioe.ac.uk/4385/1/crickreport1998.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Crick, B. (1999). The presuppositions of citizenship education. *The Journal of Philosophy of Education*, 33(3), 337-352. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.00141>
- Çelebi, N. & Kazancı, E. (2021). Cumhuriyet dönemi eğitim politikaları ve yabancı eğitim uzmanlarının eğitimdeki etkileri (1923-1960). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 198-218. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.959346>
- Diktaş, A., Girgin, D., Satmaz, İ., & Yabanova, U. (2025). Türkiye yüzyılı maarif modeli sosyal bilgiler dersi öğretim programının solo taksonomisine göre analizi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 667-690. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2025-1556985>
- Doğu, B. & Kuş, Z. (2022). Identity construction in social studies curriculums from 1968 to the present. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, 6(2), 462-493.
- Ergun, D. (2000). *Kimlikler kısılacında ulusal kişilik* (1. b.). İmge.
- Ertuğrul, T. (2023). *Sosyal bilgiler dersinde demokrasi ile ilgili temel kavramların öğretimi ve kavram yanlışları*. (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Fadlallah, H. & Janmaat, J. G. (2024). History education and the construction of identities in divided societies: The case of Lebanon. *National Identities*, 26(1), 65-85. <https://doi.org/10.1080/14608944.2023.2282479>
- Fuchs, E. (2011). Current trends in history and social studies textbook research. *A Journal of Science and its Applications*, 14(2), 17-34.
- Gezer, M. & İlhan, M. (2023). Küresel Vatandaşlık Ölçeği Kısa Formunun (KVÖ-KF) Türkçe'ye uyarlanması. *Baskent University Journal of Education*, 10(1), 135-147.
- Given, L. M. (2021). *100 soruda nitel araştırma* (A. Bakla & İ. Çakır, Çev.). Anı.
- Gürel, D. (2024). Social studies lesson in Türkiye as a means of citizenship transfer: A perspective from the critical citizenship education approach. *Pegem Journal of Education and Instruction*, 15(1), 129-142. <https://doi.org/10.47750/pegegog.15.01.12>

- Heywood, A. (2014). *Siyasi ideolojiler* (A. K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnaç, Ş. Akın, & B. Kalkan, Çev., 8. b.). Adres.
- İçen, M., Öztürk, C., & Yılmaz, A. (2017). Vatandaşlık duygusu ölçeği güvenirlik ve geçerlik çalışması. *International Journal of Field Education*, 3(2), 26-36. <https://doi.org/10.32570/ijofe.370382>
- Jenkins, R. (2016). *Bir kavramın anatomisi: Sosyal kimlik* (G. Bostancı, Çev.). Everest.
- Journell, W. (2011). Social studies, citizenship education, and the search for an American identity: An Argument against a unifying narrative. *Journal of Thought*, 46(3-4), 5-24. <https://doi.org/10.2307/jthought.46.3-4.5>
- Keçe, M. & Merey, Z. (2011). İlköğretim sosyal bilgiler kazanımlarının sosyal bilimler disiplinlerine ve disiplinlerarası anlayışa uygunluğunun belirlenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 110- 139.
- Kerr, D. (2003). Citizenship education in England: The making of a new subject. *JSSE-Journal of Social Science Education*, 3, 1-10. <https://doi.org/10.4119/jsse-287>
- Kılıç, A., Ökmen, B., & Şahin, Ş. (2023). Perception of democracy: A scale development study. *International Journal of Turkish Education Sciences*(21), 491-521.
- Kırkıç, K. A. (2022). *Yenilikçi okullarda öğrenme ve öğretim*. Efe Akademi.
- Korostelina, K. (2011). Shaping unpredictable past: National identity and history education in Ukraine. *National Identities*, 13(1), 1-16. <https://doi.org/10.1080/14608944.2010.508817>
- Korostelina, K. V. (2013). *History education in the formation of social identity: Toward a culture of peace*. <https://doi.org/10.1057/9781137374769>
- Kurtdaş, E. M. & Ulukaya-Öteleş, Ü. (2021). Ulusal ve küresel kimlik bağlamında sosyal bilgiler eğitimi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 1115-1168.
- Kuş, Z. (2020). *Türkiye’de ve Dünya’da vatandaşlık eğitimi*. Pegem.
- Kymlicka, W. (2001). *Politics in the vernacular: Nationalism, multiculturalism, and citizenship*. Oxford University. <https://doi.org/10.1093/0199240981.001.0001>
- Leu, D. J., Jr., Kinzer, C. K., Coiro, J., Castek, J., & Henry, L. A. (2013). New literacies: A dual-level theory of the changing nature of literacy, instruction, and assessment. R. B. Ruddell & D. Alvermann (Ed.), *Theoretical models and processes of reading* içinde (s.1150-1181). International Reading Association.
- Martin, C. (2023). Educational institutions and indoctrination. *Educational Theory*, 73(2), 204-222. <https://doi.org/10.1111/edth.12574>
- McLellan, D. (2012). *İdeoloji* (B. Yıldırım, Çev.). Bilgi Üniversitesi.

- MEB. (2022). *K12 beceri geliştirme programının çalışmaları başladı*. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. <https://www.meb.gov.tr/k12-becerigelistirme-programinin-calismalari-basladi/haber/25766/tr> sayfasından erişilmiştir.
- MEB. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni*. MEB. <https://tymm.meb.gov.tr/ortak-metin> sayfasından erişilmiştir.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev. Ed.). Nobel.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (2019). *Nitel veri analizi* (S. Akbaba-Altun & A. Ersoy, Çev. Ed., 3. b.). Pegem.
- Mutlu, M. (2024). Sosyal bilgiler dersi kapsamında demokrasi eğitiminin demokratik tutuma etkisi. *Nizip Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 95-111.
- Neundorf, A., Nazrullaeva, E., Northmore-Ball, K., Tertytchnaya, K., & Kim, W. (2024). Varieties of indoctrination: The politicization of education and the media around the world. *Perspectives on Politics*, 22(3), 771-798. <https://doi.org/10.1017/S1537592723002967>
- Ocak, G. & Kocaman, B. (2021). 2018 yılı 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programının değerlendirilmesi. *International Journal of Field Education*, 7(2), 1-24. <https://doi.org/10.32570/ijofe.754792>
- Osler, A. & Starkey, H. (2006). Education for democratic citizenship: A review of research, policy and practice 1995–2005. *Research Papers in Education*, 21(4), 433-466. <https://doi.org/10.1080/02671520600942438>
- Özkırımlı, U. (2016). *Milliyetçilik kuramları: Eleştirel bir bakış* (6. b.). Doğu Batı.
- Pamuk, A. (2017). *Kimlik ve tarih: kimlik inşasında tarihin kullanımı*. Yeni İnsan.
- Petroccia, S. & Pitasi, A. (2020). Hypercitizenship in the age of globalization. A. Peterson, G. Stahl, & H. Soong (Ed.), *The Palgrave handbook of citizenship and education* içinde (s. 937-950). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-67828-3_59
- Sancar, S. (2008). *İdeolojinin serüveni: Yanlış bilinç ve hegemonyadan söyleme* (2. b.). İmge.
- Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama* (E. Dinç, Çev. Ed.). Pegem.
- Simpkins, S. D., Fredricks, J. A., & Eccels, J. S. (2015). Families, schools, and developing achievement-related motivations and engagement. J. E. Grusec & P. D. Hastings (Ed.), *Handbook of socialization: Theory and research* içinde (s. 614-636). Guilford.
- Szakács, S. (2018). Transnational identities and values in textbooks and curricula. E. Fuchs & A. Bock (Ed.), *The Palgrave handbook of textbook studies* içinde (s. 199-214). Palgrave Macmillan.

- Temizkan, Ö. (2024). 2018 ve 2024 Maarif Modeline göre hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında sosyolojik kavramların analizi. *Studies on Social Science Insights* 4(3), 36-63. <http://dx.doi.org/10.53035/SOSSCI.106>
- Torney-Purta, J. (2002). The school's role in developing civic engagement: A study of adolescents in twenty-eight countries. *Applied Developmental Science*, 6, 203-212.
- Wentzel, K. R. (2015). Socialization in school settings. J. E. Grusec & P. D. Hastings (Ed.), *Handbook of socialization: Theory and research* içinde (s. 251-275). Guilford.
- Van Dijk, T. A. (2019). *İdeoloji: Multidisipliner bir yaklaşım* (A. Demir, Çev.). Hece.
- Yazıcı, F. (2016). Kimlik tutumları ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 5(5), 41-54.
- Yıldırım, Y. & Çalışkan, A. (2024a). 2024 Sosyal bilgiler dersi öğretim programının 2005, 2015 ve 2018 programlarıyla karşılaştırılmalı analizi. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 8(1), 108-142. <https://doi.org/10.46452/baksoder.1485390>
- Yıldırım, Y. & Çalışkan, A. (2024b). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin 21. yüzyıl insan profili açısından değerlendirilmesi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(26), 205-221. <https://doi.org/10.55605/ejedus.1548121>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Zembylas, M. (2022). Rethinking political socialization in schools: The role of 'affective indoctrination'. *Educational Philosophy and Theory*, 54(14), 2480-2491.

Extended Summary

This study investigates the thematic patterns of citizenship and identity education as reflected in the Social Studies Curriculum (SSC) and 5th-grade social studies textbooks developed under the Türkiye Century Education Model (TYEM). Grounded in a qualitative research paradigm, the study employed document analysis to explore three primary themes: identity, democracy, and global perspective. The dataset comprises the TYEM Curriculum Framework, the SSC, and two official 5th-grade textbooks. Thematic analysis revealed concept-driven codes for each theme, offering a comprehensive understanding of the content structure and underlying ideological orientations within these educational materials.

The TYEM represented a recent curricular reform initiative introduced by the Turkish Ministry of National Education, aiming to restructure the educational system in alignment with national values while incorporating contemporary pedagogical trends. This model emphasized fostering students who were deeply rooted in their national identity yet open to global developments. The SSC, as a core component of TYEM, played a significant role in conveying this dual aim. Consequently, examining the

thematic construction of citizenship and identity in this context was crucial for understanding how future generations were being ideologically and civically shaped.

Findings highlighted that the identity theme was predominantly constructed around national identity, historical continuity, shared cultural heritage, and ideological discourse. The emphasis on national unity was reinforced through symbolic elements such as the national flag, historical narratives, and the glorification of national heroes, particularly Mustafa Kemal Atatürk. These representations function not merely as sources of information but as prescriptive tools, orienting students toward a model of citizenship embedded within a specific national narrative. The limited representation of diverse identities, including ethnic, religious, and cultural differences, suggested a constrained pluralism within the official discourse. Although multicultural examples did appear, they were often peripheral or presented anecdotally rather than as integral components of the curriculum. This reflected a citizenship model rooted in a unifying national identity, consistent with historical patterns in Turkish education.

Within the democracy theme, the curriculum and textbooks placed considerable emphasis on critical thinking, awareness of rights and responsibilities, the rule of law, and the value of pluralism. These aspects aligned with democratic ideals and encouraged students to reflect on the principles underlying civic life. However, functional democratic elements such as civic participation, political representation, and the development of student agency were underrepresented. While the curriculum included activities related to class elections or expressing opinions, these examples mostly remained symbolic and often lacked depth in fostering active engagement. Consequently, although the democracy theme was conceptually integrated, its enactment occurred within constrained and controlled contexts, potentially limiting students' preparedness for authentic democratic engagement.

Regarding the global perspective, the curriculum and textbooks addressed a range of issues including sustainability, environmental awareness, climate change, and social justice. These topics were presented through both informative texts and reflective activities, aiming to cultivate students' global consciousness. Nevertheless, the theme of global citizenship remained implicit, frequently embedded within cultural diversity narratives or environmental case studies without a direct exploration of the concept itself. Global issues were often framed in humanitarian terms, which, while valuable, may obscure the complex interdependence and systemic nature of global challenges. Furthermore, the representation of global identities or international cooperation was limited, reducing opportunities for students to conceptualize themselves as active members of a global community. The effectiveness of this theme in classroom practice was highly dependent on teachers' interpretations and pedagogical orientations, highlighting the curriculum's reliance on individual agency for thematic coherence.

Comparative analyses between the documents (TYEM Framework, SSC, and textbooks) revealed both thematic convergence and divergence. The identity theme maintained a consistent and dominant presence across all sources, reflecting a shared ideological stance. However, the SSC offered a more nuanced and structured portrayal of democratic values and global awareness compared to the other documents. For example, the SSC included explicit learning outcomes related to student participation, tolerance, and environmental stewardship, which were less clearly articulated in the textbooks. These discrepancies indicated a gap between curricular intentions and classroom implementation, suggesting the need for improved alignment between program design and instructional materials.

The analysis also revealed significant differences between the two 5th-grade textbooks, which could be attributed to the distinct learning domains each addressed. The first textbook, organized around units such as "Living Together" and "Our Shared Heritage," placed a stronger emphasis on collective identity and cultural continuity. In contrast, the second textbook, which included units like "Our Living Democracy" and "Social Sciences and Technology," introduced more explicit content related to democratic principles and contemporary global challenges. These thematic shifts illustrated how the organizational structure of the curriculum influenced the representation and depth of citizenship education. This also highlighted the potential for uneven exposure to core concepts depending on the textbook used or the instructional emphasis chosen by educators.

In conclusion, the Türkiye Century Education Model offered a holistic yet varied approach to citizenship and identity education. While efforts to incorporate national, democratic, and global dimensions were evident, their implementation across curricular documents and materials was uneven. The identity theme enjoyed consistent emphasis and ideological coherence, whereas the democracy and global themes appeared more fragmented and dependent on pedagogical interpretation. To ensure that students develop both a strong sense of national belonging and a commitment to global citizenship, more explicit, balanced, and integrative strategies are required. In this context, it is recommended that the themes of citizenship and identity education, as structured within the SSC of the Türkiye Century Education Model, be approached with a coordinated and holistic perspective across instructional documents and teaching materials. Moreover, greater emphasis should be placed on achieving mutual alignment between the curriculum and the content and practical applications of textbooks. This holistic approach is critical for enhancing thematic clarity, ensuring consistency across educational documents, and supporting teachers in delivering these themes effectively, thereby realizing the civic aims of the TYEM in line with 21st-century educational goals.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu araştırmaya birinci yazar %50, ikinci yazar %25, üçüncü yazar %25 oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, doküman incelemesine dayalı bir çalışma olduğu için etik kurul izni gerektirmemektedir.